

JAKOBS LADDERSPEL

— *iisohpmyS atamgineA*

EEN SPEL UIT MELK

- De wortels van het spel dat we zo dadelijk gaan spelen, gaan terug tot in het **Oostenrijk van de 16e-eeuw**. Toen de Ottomaanse Turken de omgeving van Wenen belegerden en het beleg wekenlang aanhield, zagen ook de kloosterlingen van de vermaarde **Abdij van Melk** zich gedwongen de tijd te doden.

100% HISTORISCH INCORRECT!

EEN SPEL UIT MELK

- Ze deden dit met de middelen die voorhanden waren: **teksten** van allerlei slag die in het **scriptorium** van Melk naarstig gekopieerd en verlucht werden door de vaardigste handen van Europa.

100% HISTORISCH INCORRECT!

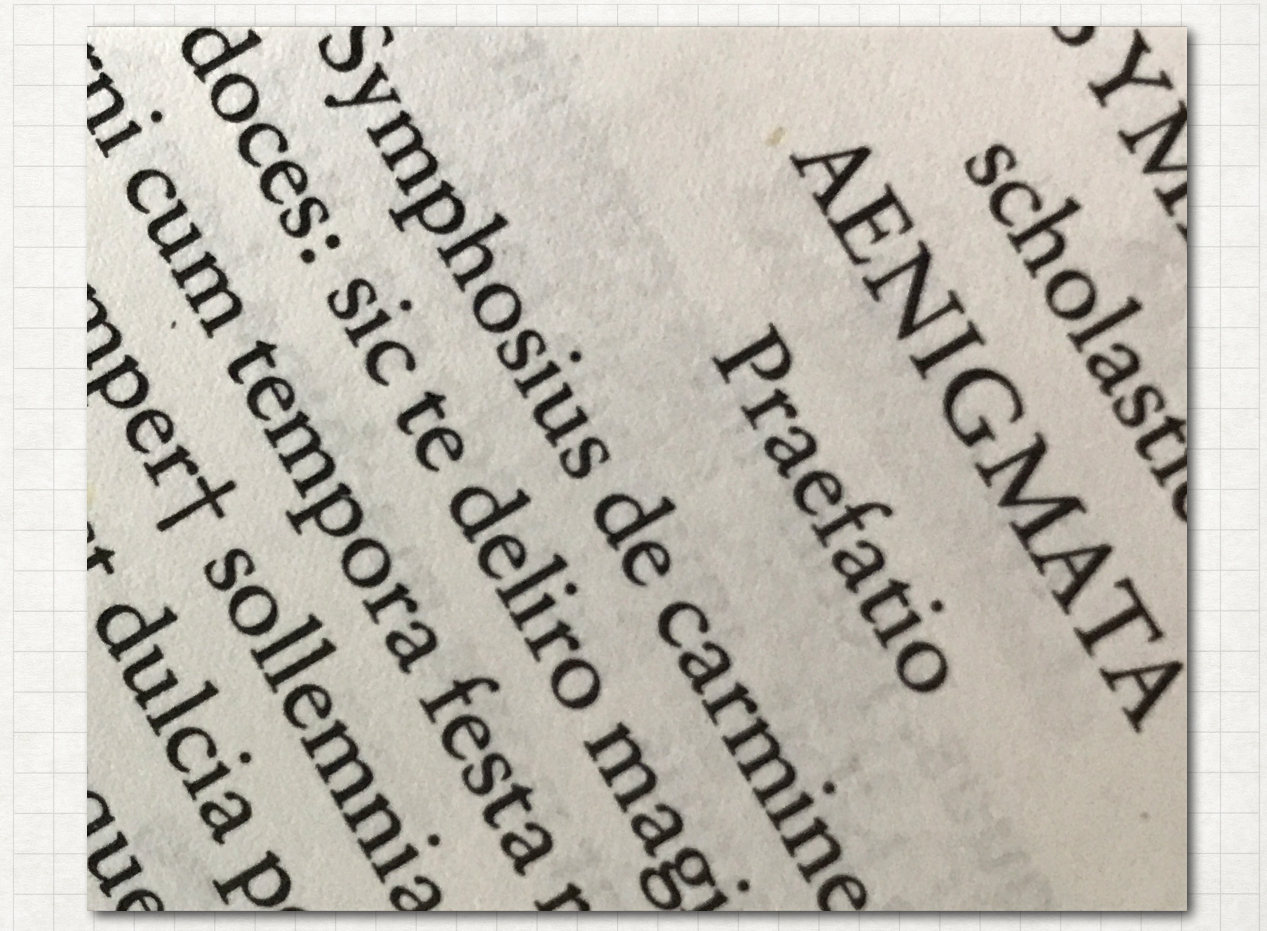

EEN SPEL UIT MELK

- Het is de unieke combinatie van twee teksten die een bijzonder resultaat opleverde:
- (1) enerzijds en voor de hand liggend: een bijbelpassage; meer bepaald de oudtestamentische **droom van aartsvader Jakob**, waarin engelen langs een ladder opstegen naar de hemel en afdaalden naar de aarde
- (2) anderzijds een populaire, vaak gekopieerde en gretig gelezen raadselcollectie uit de vierde eeuw n.C., overgeleverd onder de titel *Symphosii Aenigmata*.

100% HISTORISCH INCORRECT!

EEN SPEL UIT MELK

- Men distilleerde hieruit het onderhand bijna vergeten, maar niettemin van de vergetelheid geredde spel dat we zo dadelijk opnieuw leven zullen inblazen: het *Ludus Scalae Iacob*, i.e. "Jacobs Ladderspel".
- Monniken wedijverden met elkaar in het oplossen van raadsels, waarbij ze elkaar uitdaagden tot duels en zo hoger of lager gerangschikt op een ladder kwamen te staan. De godsvruchtige wiens naam tegen het einde van het Ottomaanse beleg op de bovenste sport prijkte, mocht rekenen op een voedzame hoofdprijs: één **croissant** (de *viennoiserie* die de overwinning op de Ottomanen tastbaar maakte), vergezeld van één glas verse Melkse melk.

100% HISTORISCH INCORRECT!

SPELVERLOOP - ENKELE REGELS

- We spelen zo dadelijk het spel uit Melk. We spelen voor een croissant en een glas melk, sinds jaar en dag de ongewijzigde **hoofdprijs en -spijs** van Jacobs Ladderspel.
- **Opgelet:** er zijn ook prijzen voor een aantal andere plaatsen, zoals de **vierde en achtste plaats**. Ook dat zijn dus richtdoelen!
- Een onschuldige hand zal jullie **namen vooraf** noteren op de ladder. Bidden om een gunstige plaats mag. Gedenk evenwel dat de laatsten mogelijk de eersten zullen zijn alsook de eersten de laatsten.
- **Stilte** dient te allen tijde in acht genomen. In het bijzonder in de duelleerzones wordt het verbreken van de stilte streng bestraft met plaatsverlies op de ladder.

SPELVERLOOP - ENKELE REGELS

- **Uitdagen.** Een kloosterling daagt een andere kloosterling uit die hoger gerangschikt staat: bij winst kan de uitdager van plaats ruilen met de hogere geplaatste uitgedaagde.
- **Uitgedaagd worden.** Een reglementaire uitdaging kan niet geweigerd worden.
- **Aanvragen tot duelleren** worden gedaan bij de prior. Deze geeft het duellerende duo (a) een verzegeld raadsel en (b) een plaats aan een duelleertafel.
- **Beperking.** Er is slecht één beperking op de rijkwijdte van de uitdager: enkel iemand die één plaats hoger staat kan uitgedaagd worden.

SPELVERLOOP - ENKELE REGELS

- (A) Een gewonnen duel.
Diegene die als eerste het correcte antwoord op het raadsel op een briefje noteert en in stilte tot bij de prior brengt, wint het duel. Zij of hij mag kiezen om al dan niet van plaats op de ladder te ruilen met de tegenstander.
- Elk antwoord is definitief: niet alleen snel zijn is dus van belang, vooral ook correct zijn; wanneer men merkt dat de tegenstander als eerste gaat indienen, dan heeft men er belang bij rustig verder te lezen/denken: in het geval de tegenstander immers fout antwoordt, kan men alsnog het duel winnen.
- (B) Een onbeslist duel.
In het geval beide deelnemers fout antwoorden, wordt er toch van plaats geruild. Op deze manier dwingen we de hoger geplaatste kloosterlingen om steeds de plaats te verdedigen en niet gratis bovenaan te blijven.

TEN GELEIDE

Een cijfer (van 1 tot 4) dat de moeilijkheidsgraad weergeeft.

De Latijnse tekst van het raadsel.

Het oorspronkelijke volgnummer van het raadsel binnen Symphosius' *Aenigmata*.

Een beetje leeshulp om je te helpen bij het ontcijferen van het raadsel.

1.

*de summo planus sed non ego planus in imo
versor utrimque manu. diverso munere fungor:
altera pars revocat quicquid pars altera fecit.*

LEESHULP.

planus, -a, -um: effen, vlak	versare, -o: omkeren, omdraaien
imus, -a, -um: (het) onderste (van)	utrimque, bw: in beide richtingen

I. *de summo planus sed non ego planus in imo
versor utrimque manu. diverso munere fungor:
altera pars revocat quicquid pars altera fecit.*

LEESHULP.

planus, -a, -um: effen, vlak
imus, -a, -um: (het) onderste (van)

versare, -o: omkeren, omdraaien
utrimque, bw: in beide richtingen

IV. *virtutes magnas de viribus adfero parvis.
pando domos clausas, iterum sed claudo patentes.
servo domum domino sed rursus servor ab ipso.*

LEESHULP.

vis, viris, v.: kracht (acc. vim; abl. vi)

IX.

*ex alto venio longa delapsa ruina.
de caelo cecidi medias demissa per auras;
sed sinus excepit qui me simul ipse remittit.*

LEESHULP.

delabi, -or: naar beneden glijden of
vallen

ruina, -ae, v.: het neervallen

longā ruinā (zie scansie)

sinus, -us, m.: de boezem of schoot (hier:
van de aarde)

XVII.

*Pallas me docuit texendi nosse laborem.
nec telae radios poscunt nec licia telam.
nulla mihi manus est, pedibus tamen omnia fiunt.*

LEESHULP.

Pallas, -adis, v.: Pallas Athena, patrones van
ondermeer ambachten, zoals weven
texendi: verbaalsubstantief in de genitief van
texere (weven)
nosse = novisse

tela, -ae, v.: draad; "schering" (techn. term
voor de verticale draad in een weefgetouw)
radius, -ii, m.: hier de "spoel" van een
weefgetouw
licium, -ii, onz.: draad; "inslag" (techn. term
voor de horizontale draad in een
weefgetouw)

XXII. *provida sum vitae, duro non pigra labore,
ipsa ferens umeris securae praemia brumae.
nec gero magna simul, sed congero multa vicissim.*

LEESHULP. *providus, -a, -um*: ~ *pro-videre*
 piger, pigra, pigrum: lui
 duro labore: ablatief als BWB betrekking
 ("wat betreft...", "als het aankomt op...")

bruma, -ae, vr.: hier "winter"
vicissim, bw.: afwisselend, hier "beetje
 per beetje" (?)

XXXIV.

*exiguum corpus, sed cor mihi corpore maius.
sum versuta dolis, arguto callida sensu;
et fera sum sapiens, sapiens fera si qua vocatur.*

LEESHULP.

exiguus, -ua, -uum: gering, bescheiden
opgelet! de ik-figuur is (grammaticaal)
vrouwelijk, zoals blijkt uit de NWD'en op
v.2
versutus, -a, -um: sluw, geslepen

argutus, -a, -um: scherpzinnig
callidus, -a, -um: (door oefening of
ervaring) slim, schrander
fera si qua = [si (ali)qua fera...]

XXXVI.

*saetigeræ matris fecunda natus in alvo
desuper ex alto virides expecto saginas,
nomine numen habens si littera prima periret.*

LEESHULP.

saetiger, -gera, -gerum: met een borstelige
vacht

fecundus, -a, -um: vruchtbaar

alvus, -i, vr.(!): de buik en alles wat daar in
zit; in dit geval een 'baarmoeder'

viridis, -is, -e: groen en zo ook 'plantaardig'

sagina, -ae, v.: oorspr. het 'vetmesten' van
dieren, zowel de activiteit als het voer
waarmee dat gebeurde; in later Latijn
gewoon 'voedsel' of 'voer'

Orcus, -i, m.: de/een god van de
onderwereld; een andere naam voor Pluto...

L.

*herba fui quondam viridi de gramine terrae,
sed chalybis duro mollis praecisa metallo
mole premor propria, tecto conclusa sub alto.*

LEESHULP.

viridis, -is, -e: groen
gramen, -inis, onz.: gras
chalybs, chalybis, m.: staal en,
metonymisch, alles wat daarvan gemaakt
is

praecidere, -o, -cīdi, -cīsum: afsnijden
metallum, -i, onz.: hier 'metaal'
moles, molis, v.: een massa, een hoop,
een gewicht
conclusa < con + cl(a)udere

per totas aedes innoxius introit ignis.

LXXXIX. *est calor in medio magnus, quem nemo veretur.
non est nuda domus sed nudus convenit hospes.*

LEESHULP. aedes, -is, vr.: woon- of verblijfplaats,
gebouw
innoxius, -a, -um: onschuldig, ongevaarlijk

convenit < con + venire

IC. *sponte mea veniens varias ostendo figuras.
fingo metus vanos nullo discrimine veri;
sed me nemo videt, nisi qui sua lumina claudit.*

LEESHULP. *sponte mea* (een versteende ablatief): uit
mezelf, spontaan
metus, -us, m.: angst

discrimen, -inis, onz.: onderscheid,
verschil
lumen, -inis, onz.: licht; regelmatig
gebruikt voor 'oog'

VI.

*terra mihi corpus, vires mihi praestitit ignis.
de terra nascor; sedes est semper in alto,
et me perfundit qui me cito deserit umor.*

LEESHULP.

vis, viris, v.: kracht (acc. vim; abl. vi)
praestare, -sto, -stiti, -stitum: hier
'verschaffen', 'schenken'

(h)umor, -oris, m.: vloeistof

mira tibi referam nostrae primordia vitae:

XIV. *nondum natus eram, nec eram iam matris in alvo;
iam posito partu natum me nemo videbat.*

LEESHULP.

mirus, -a, -um: wonderlijk
primordium, -ii, onz.: begin, oorsprong
(vaak in het mv.)

alvus, -i, vr(!): de buik en alles wat daar in
zit; in dit geval een 'baarmoeder'
iam posito partu: losse ablatief
"ook al was de bevalling voorbij"

XXIII. *inproba sum, fateor. quid enim gula turpe veretur?
frigora vitabam, quae nunc aestate revertor;
sed cito submoveor falso contrerrita vento.*

LEESHULP.

inprobus, -a, -um: schaamteloos
turpis, -is, -e: vies, smerig, wansmakelijk
(hoort bij quid in hyperbaton)
gula, -ae, v.: keel, ook: eetlust

"quae nunc": "ik die nu..."
(het O is dus grammaticaal vrouwelijk)
sub-movere, -moveo: verwijderen,
wegjagen
falso: de ventus is falsus omdat men
wappert...

XXXIX. *quattuor insignis pedibus manibusque duabus
dissimilis mihi sum quia sum non unus et unus.
et vehor et gradior quia me duo corpora portant.*

LEESHULP.

insignis, -is, -e: opmerkelijk, opvallend
dis-similis + datief <—> similis + datief

v.2 non unus et unus vormen twee
NWD'en bij sum
gradiri, -ior: stappen

LIV.

*exiguum corpus, flexu mucronis adunci
fallaces escas medio circumfero fluctu.
blandior, ut noceam; morti praemitto saginam.*

LEESHULP.

exiguus, -ua, -uum: gering, bescheiden
flexus, -us, m.: de buiging, de kromming
mucro, -ōnis, m.: scherpe punt (bv. van een zwaard)
ād-uncus, -a, -um: krom, als een haak
fall-ax, -ax, -ax, -acis: geneigd tot *fallere*
esca, -ae, vr.: voedsel

blandiri, -ior, blanditus sum: vriendelijk zijn, vleien,
charmeren
praemittere, -o: vooruitsturen naar; hier wellicht bedoeld
als "iets (acc.) voorschotelen aan iemand (dat.)"
sagina, -ae, v.: oorspr. het 'vetmesten' van dieren, zowel
de activiteit als het voer waarmee dat gebeurde; in later
Latijn gewoon 'voedsel' of 'voer'

LX.

*dentibus innumeris sum toto corpore plena.
frondicomam subolem morsu depascor acuto.
mando tamen frustra quae respuo praemia dentis.*

LEESHULP.

innumerus, -a, -um: ontelbaar

frondicomus, -a, -um: een hoogdravend, episch
adjectief samengesteld uit frons (blad) en coma (haar)

> "bladerkruinig" of zo

suboles, -is, v.: nageslacht

morsus, -us, m.: een beet, het bijten (~ mordere, -eo)

depasci, -or: afgrazen, opeten, zich voeden met

acutus, -a, -um: scherp (cf. Ndl. acute pijn)

mandere, -o, mansi, mansum: kauwen

quae = "ik die" (het O is dus grammaticaal
vrouwelijk)

respuere, -uo, ui, - : uitspuwen

LXVIII. *perspicior penitus nec luminis arceo visus,
transmittens oculos ultra mea membra meantes;
nec me transit hiems, sed sol tamen emicat in me.*

LEESHULP. per-spicere, -io: kijken door
penitus, bw.: diep, grondig, tot diep
vanbinnen
lumen, -inis, onz.: licht; regelmatig
gebruikt voor "oog"

arcere, -eo: afweren, tegenhouden
meare = ire
emicare, -o: flikkeren, schitteren

XC.

*dedita sum semper voto, non certa futuri.
iactor in ancipites varia vertigine casus,
non ego maesta malis, non rebus laeta secundis.*

LEESHULP.

deditus, -a, -um: toegewijd aan
iactare, -o: werpen (~ iacere, -io)
anceps, anceps, anceps, ancipitis: lett.
'tweehoofdig'; vandaar: dubbel, onzeker

vertigo, -inis, v.: het schudden
casus, -us, m. ~ cadere, -o: vallen
maestus, -a, -um: droef, triest
res malae <—> res secundae

C. *nomen habens hominis post ultima fata relinquitur.
nomen inane manet, sed dulcis vita profugit.
vita tamen superest morti post tempora vitae.*

LEESHULP. inanis, -is, -e: leeg, zonder inhoud,
zonder zin

superesse + datief: overleven,
overtreffen

XXXVII.

*dissimilis matri, patri diversa figura,
confusi generis, generi non apta propago,
ex aliis nascor, nec quicquam nascitur ex me.*

LEESHULP.

dis-similis + datief <—> similis + datief

diversus, -a, -um + datief: verschillend van

figurā: ablatief als BWB betrekking "wat mijn uiterlijk betreft"

aptus, -a, -um + datief: geschikt voor

propago, -inis, v.: kroost

nec quicquam [= et nihil] (Latijns taaleigen; zie onbepaalde vnw'en)

v.2 woordspel met genus, -eris, onz. in twee verschillende betekenissen die draaien rond 'geboorte' en 'ontstaan':

(1) oorsprong of afkomst (hetgeen iets heeft voortgebracht)

en (2) voortplanting of nageslacht (datgene wat iets zelf zal voortbrengen)

LVII.

*in caput ingredior qui de pede pendeo solo.
 vertice tango solum, capitis vestigia signo.
 sed multi comites casum patiuntur eundem.*

LEESHULP.

ingredi, -ior, ingressus sum: stappen

qui = "ik die"

v.1: sōlus, -a, -um: één, een enkele
 (lange ō; cf. Fr. seul)

v.2: sōlum, sōli, onz.: vloer, bodem
 (korte ō; cf. Fr. le sol)

vertex, -icis, m.: (kruin van het) hoofd
 signare, -o: markeren, als/een teken
 aanbrengen

LXXI.

*mersa procul terris in caespite lymphæ profundo
non nisi perfossis possum procedere venis,
et trahor ad superos alieno ducta labore.*

LEESHULP.

mergere, -o, mersi, mersum:

onderdompelen

procul (als vz + ablatief): ver van
terra, -ae, vr.: hier heel specifiek als
"aardoppervlak"

caespes, -itis, m.: graszode, grassige plek

lymphæ, -ae, vr.: helder water

profundus, -a, -um: diep, het diepste van
per-fodere, -fodio, -fodi, -fossum: door-
steken, door-boren
vena, -ae, vr.: ader

LXXIX.

*mundi magna parens, laqueo conexa tenaci,
iuncta solo plano, manibus conpressa duabus,
ducor ubique sequens et me quoque cuncta sequuntur.*

LEESHULP.

mundus, -i, m.: in oorsprong betekende dit, net als het Griekse κόσμος, iets als 'orde' en 'netheid'; via verdere betekenissen als 'versiering' en 'opsmuk' werd het woord ook overgedragen naar de kosmische orde: wereld, aarde, schepping... In dit raadsel wordt de lezer duidelijk op het verkeerde been gezet doordat er met gespeeld wordt met de oorspronkelijke en de meer courante betekenis van mundus.

laqueus, -i, m.: strik, strop, knoop

co-nectere, -necto, -nexui, -nexum: samenknopen, samenbinden

ten-ax, ~, ~, tenacis: vasthoudend, hardnekkig (~ tenere, -eo)

solum, sōli, onz.: vloer, bodem (korte ō; cf. Fr. le sol)

planus, -a, -um: vlak, effen

conpressa < con-premere

LXXXV.

*nobile duco genus magni de gente Catonis.
una mihi soror est, plures licet esse putentur.
de fumo facies, sapientia de mare nata est.*

LEESHULP.

Op v.1 wordt de lezer uitgenodigd om in de chique 'stamboom' op zoek te gaan naar de oorsprong van het onderwerp van het raadsel...

Catonis < Marcus Porcius Cato Censorius (234–149 v.C.), consul in 195, gold zowat als vader van het Latijnse proza en stamvader van de gens Porcia, met heel wat beroemde nazaten

licet (vw. + conj.): hoewel
fumus, -i, m.: rook

Op v.3 speelt de auteur een spelletje met de dubbele betekenis van een aantal woorden...

facies, -iei, vr.: gezicht; uitzicht
sapientia, -ae, vr.: wijsheid; smaak

AENIGMATA SYMPHOSII

— *iisohpmyS atamgineA*

